

Търновски митрополит Климент (Друмев)

Слово на Православната Неделя

(Казано от Търновския митрополит Климента на 14 февруари 1893 г. в
Съборната църква в Търново) (1)

„Верою Моисей велик бив, отвержеся нарицатися сын дшере фараоновы, паче же изволи страдати с людьми Божиими, нежелу имети временную греха сладость. Верою (люди Божии) руганием и ранами искушение прияша. Камением побииени быша, претрени быша, проидоша в милотех и в козиих кожах, лишени, скорбяще, (но) победиша царствия, заградиша уста львов, угасиша силу огненную, содеяша правду“ (Евр, гл. 11 ст. 24—40)

Ето, благочестиви християни, каква е била и каква е силата на истинската вяра в едного истиннаго Бога. Картината, която апост[ол] Павел ни представя, както чухте от днешното апостолско чтение, като че не е никак привлекателна, защото виждаме в нея лица някак съвсем долни, подритнати, похулени, одрипани, отхвърлени от светът. Но колко величествена става тая картина в очите не само на всеки истинно верующий Бога, но и в очите на всеки здравомислящ човек, като погледнем на онези велики, чудни и благотворни за народи и царства, за цялото человечество дела, които тези слаби, подритнати, гонени и опърпани хора са извършили чрез вярата и за вярата в истиннаго Бога.

Чрез вярата и за вярата Мойсей се е отказал да се нарича син на фараоновата дъщеря, предпочел е да бъде изгнаник и да страда с народът си, отколкото да се наслаждава с почестите, чиновете и добрините на ония, които бяха врагове и на истиннаго Бога, и на народът му. Чрез вярата и за вярата в едного истиннаго Бога и всичките велики угодници Божии имаха великата онази нравствена сила, чудната онази доблест — да се не поколебаят от нищо и от нищо да се не съблазнят, а с желязна твърдост да понесат всевъзможни велики и нечуени хули и страдания, каквито злобата и невежеството са могли да измислюват и да натрупват върху главите на праведните и невинните. Те с камъни биваха побивани, с триони разрязвани, гонени постоянно, похулвани, в жезла оковавани, в тъмници хвъргани, осъдени на постоянна сиромашия, скърби и тежки неволи, или както прибавя апостолът, „за които не беше достоин целият свят, скитаха се по пустини, по гори, вертепи и пропасти...“ Но какво? Тези именно хора, тъй опърпани и подритнати, тъй много презирани, гонени, онеправдавани, тъй много изложени на всевъзможни

жестоки теглила, направиха чудеса, каквито никоя светска сила не е била никогаж, та и никогаж не ще бъде в състояние да направи: те заградиха уста на лъвовете, угасиха сила огнена, затыпиха остри мечове, победиха царства и вражески полкове и освободиха народи от тежко робство, като направиха да възтържествува и да се укрепи правдата Божия на земята. И всичко това те направиха не с друго, а само и само чрез дълбоката вяра в един истинен Бог и за тая вяра.

Наистина велика, непобедима и твърде благотворна за нас, хората, сила е истинската вяра в истинен Бог.

Утешително и много насърчително е за всяко веруеще сърце да слуша за тая неопровержима истина, братие. Особено за нас, православните, е утешително да слушаме за тая истина от св. наша Православна Църква именно днес, в днешната св. Неделя, тъй като тая велика божествена истина се потвърждава и се представя във всичкото си величие и могущество от днешното наше тържество. Както знаете, а като православни, вярвам, че знаете, днес е тъй наречената „Неделя на Православието“, т. е. ден, в който целият православен свят с особена благоговейна радост празнува тържеството на истинската, чистата и св. вяра в Спасителя Господа Исуса Христа, която не е и не може да бъде друго освен нашата св. православна вяра. За какво е това тържество?

Словото Божие, братие, или божествената Христова истина още от самото си начало срещна много противници. Тъмнината, в която се намираше човечеството, не струваше *хас* (2) от тая божествена светлина, макар тая светлина да беше истинско благополучие и спасение за цялото човечество. Затова всички тия, които бяха предадени на своите страсти и суетни човечески мъдрувания, които мислеха само за земята, а не и за небето, които се грижеха само за тялото, а не и за душата — всички тия, казвам, се въоружиха против божествената истина. Наченаха се жестоки гонения против вярата Христова, предаваха се на хули и гонения, на мъки и смърт изповедниците и проповедниците на истината, проля се потоци кръв на хиляди и хиляди невинни страдащи... Целта на всички тия ужаси беше — ако не могат съвършено да затрият от лицето на земята божествената истина, поне да я изкривят, да я затъмнят с разни заблуждения и кичливи човечески мъдрувания. И тези ужаси против Христовата истина се продължиха с векове. Но истината Христова надви, възтържествува над всичките против нея домогвания. И сега, макар противниците на истинската Христова вяра да не престават *излиха да дъхат* злоба и *прещения* (Деян, 9:1) против нея, тя си стои твърда и непоколебима в своята чистота и вечно ще си стои така и ще блещи със своята божествена светлина и ще спасява веруещите.

И знаете ли, православни християни, дека се е запазило Христовото учение чисто и непокътнато, така, както е предадено от Самого Спасителя и от неговите апостоли, без да се гледа на толкова вековните борби против него? У нас, православните, в нашата св. Православна Църква! Ето за какво е днешното наше тържество, ето дълбокият смисъл и великото значение на това тържество, на днешната св. неделя — *Неделята*

на Православието. С днешното си тържество ний, православните, открито, тържествено изповядваме и во всеуслишание казваме на цял свят: православната наша вяра е единствената истинска вяра в истиннаго Бога Спасителя нашето Исуса Христа; тя е тази именно вяра, божествената непреложност на която е запечатана със страданията и пречистата кръв на Сина Божия, както и със страданията и кръвта на апостолите и на безчисленото множество велики проповедници, учители и страдалци Христови; Православието е именно оная истинска вяра, за която Спасителят е казал, че ако би да я имаме колкото едно синапено зърно — и на гори да кажем да се преместят, ще се изпълни (Матф., 17, 20); Православието е именно оная вяра, чрез която са се запушвали и се запушват уста на лъвове, на злобата, угасявала се е и се угасява сила огнена, затъпявали са се и се затъпяват остри мечове, надвивали са се и се надвиват царства и вражески полкове, освобождавали са се и се освобождават народи от тежко робство; Православието е именно оная вяра, чрез която се отваря раят, получава се Царство небесно, защото в православната именно вяра човек намира правда, милост и истина; тя именно просветява човека с истинска светлина, укрепява сърцето и волята във всичко, което е честно, справедливо, полезно и достойно за човека — като най-съвършено създание Божие, като образ Божий; тя, православната наша вяра, е правилният път към истински напредък и усъвършенствование; тя е, която запазва и частни лица, и цели народи от погибел, както временна, така и вечна... С една реч, православната наша вяра е истинското слово Божие, чистата правда Божия, великата сила Божия, сила, колкото несъкрусима, толкова и спасителна за всичките верующи. Ето в какво се състои днешното наше православно тържество.

Не се съмнявам никак, братие, че ще се намерят някои, а може мнозина, които, като слушат всичко това, що се каза за Православието, с усмивка и недоверие да попитат: „Нима е истина всичко това, що се каза за Православието?“ Ще се намерят, казвам, и не се съмнявам в това, защото не е тайна за никого, че в настоящите времена вярата май не е твърде на *ихтибар* (3) у мнозина, а особено нашето Православие, което да се позакачи, да се попохули, да се почукне отсам-оттатък станало е като на мода и у нас, счита се някак за *интелигентност*, за *научна доблест*... Но на всички тези, които би задали подобно питане, аз ще дам същия тоя отговор, който чуваме от днешното св. евангелие да се е дал при един почти подобен въпрос. Чухте, че когато *Филип* казал на *Натанаила*: „Оногози, за когото писаха Мойсей и пророците, намерихме Исуса, който е от Назарет“, *Натанаил* го попитал: „А че от Назарет може ли да излезе нещо добро?“. *Филип* не му отговорил друго, а само това, което винаги отговаря чистата съвест и дълбокото убеждение във всяка очевидна и непреложна истина, именно: „дойди и виждь“ (Йоан., 1, 45 и 46). Този именно е отговорът на всички тия, които би попитали: „дали е истина всичко, което се каза за Православието?“

Дойдете и вижте. Че Православието е именно оная вяра, която е проповядвал сам Исус Христос и неговите апостоли — това се доказва от всичкото Св. Писание, стига само то добросъвестно и с надлежното внимание да се изучава, а не така, както правят

католиците и протестантите — едно в Св. Писание, което не им иде на сметка, да отхвърлят, друго — да преиначават, трето — да тълкуват по угодата на своите недобросъвестни цели и домогвания, като и прибавят от себе си много работи, които ги няма в Св. Писание. Че учението Христово се е запазило в първобитната си чистота именно у нас, православните, в нашата Православна Църква, това се доказва от великите научнобогословски списания на всичките св. отци и учители църковни, както възточни, така и западни, доказва се от непоколебимата твърдост в Православието на хиляди и хиляди изповедници, които в продължение на векове мъжествено се бориха за истината Христова (вяра), претърпяха всевъзможни мъки и животът си положиха за тая божествена истина. Но аз не ща да се впусна да доказвам това нито от Св. Писание, нито от списанията на великите отци и учители църковни, нито от изповеданието на безбройните подвижници и мъченици за Христовото учение, т. е. за Православието. Не ща да направя това, защото, от една страна, то би заело много време, а, от друга — *днешният век*, както обичат да казват, е *век на практическият разум, век на опитът, век на фактите*, та може да ми се възрази, че времената на богословските разисквания и доказателства минаха, че религиозните убеждения отстъпват днес пред практическият разум, пред положителната наука, за която имат действителна важност и стойност само фактите, само онова, което може да се провери и докаже на опит. Добре. Да оставим, прочее и Св. Писание, и учението на св. отци и учители църковни, и всичката Богословска наука и да се обърнем към факти, т. е. към работи, които могат да се проверят и докажат на опит. *Дойдете и вижте*.

И не трябва да ходим надалеч. Ето пред нас, братие, цялата история на нашият народ, целият многовековен, труден, мъченически живот на народът ни. Разгърнете тая история, вникнете в тоя мъченически живот. Във всяка една страница, във всеки един ред и буква на тая история, във всяко едно тръптение в тоя живот вий ще намерите неопровержими доказателства, че наистина всичко, което се каза за Православието, е чиста, необорима истина.

Още на първите страници на тая история, още при първите стъпки на народът ни в историческият живот ний срещаме велики исторически фактове, които високо говорят в полза на Православието. Виждаме най-великите наши равноапостоли Кирила и Методия, както и техните не по-малко велики, ревностни и доблестни ученици да се трудят неуморно и да понисат тежки теглила и неволи, само и само за да просветят народът ни именно със св. православна вяра и да го укрепят в нея на вечни времена. И нищо — нито заплашвания, нито хули, преследвания и опозорявания, нито тъмници, жезла — нищо не биде в състояние да накара тия наши светители и труженици да се отклонят, макар на една *йота*, от тая велика и спасителна цел. Защо? Защото те знаеха, те бяха дълбоко уверени, че Православието е именно оная вяра, която е проповядвана от Спасителя и неговите апостоли, че в Православието именно се е запазило учението Христово във всичката си първобитна чистота, че то е вярата, която води човека към истински напредък и усъвършенствование, която приближава човека до Бога, прави го

достойн на своето човеческо призвание — като образ и подобие Божие, която дава живот и трайност на народ и царства... Останаха ли излъгани? Не! Гледайте на сетнините, гледайте на плодът.

Нашият народ, както знаят това и всичките наши учени хора, беше див, скитнически, разпилян, без единство, без отечество, без съзнание целта на своето съществуване, без място в историята на народите, а следователно и без бъдуще. Но Православието, тази божествена истина, с която именно просветиха народът ни нашите равноапостоли, направи народа ни питомен, събра го в една целокупност, указа му истинската цел на неговото съществуване, вкорени в него всичките ония велики нравствени качества, които са най-яка основа на истинско и разумно народно съществуване, образува му езикът, като му създаде писменост, книжнина, и по този начин не само отвори път за постоянно умствено и нравствено развитие и усъвършенствование, не само му даде възможност да си извоюва това хубаво отечество, което се казва с едно общо име *България*, и да се укрепи в него на вечни времена, но още и да си спечели почетно място в историята на народите, да си осигури трайно бъдуще...

Ами после, братие, ами после, когато по Божие попущение настъпиха за народът ни тежки и многовековни жестоки времена? В продължение на много векове, както знаете, нашият народ беше тъпкан, унижаван, лишаван от всякакви човечески права, лишаван от правото да се учи и да се моли Богу на езикът си, да се нарича с името си... Писмеността му потъпкана, книжнината му унищожена, съзнанието му смазано, сам той изложен на всевъзможни теглила, биде докаран до крайно изнеможение и отъпление... Всичко беше насочено към твърде грозната цел — да се затрие от лицето на земята името на народът ни. И за по-сполучливото постигание на тая ужасна цел върху какво най-много се насочваха и трупаха всичките тия грозотии през толкова тежки и жестоки за нас векове? — Върху вярата на българина! Знаеха, вижда се, неприятелите на народът ни, че докогато той си пази вярата, дотогава никакви жестокости и неволи, никакви тъмници и окови, никакви бесилки не могат подкопа и унищожат името и съществуването му, та затуй приемаха с радост всички тия българи, що отстъпваха от бащината си вяра, и ги обсипваха с правдини и богатства, правеха ги големци и властелини, а тъпчеха немилостиво тези, които си оставаха верни на бащината вяра. Да, братие. Ако може някъде с най-голяма справедливост да се приложат думите на апостола Павла, които приведох в началото на речта си, то е тука, върху нашият народ през речените грозни за него векове. ..

Но този измъчен до крайност народ оцеля, братие! Той не се смаза под тежките многовековни теглила, не се затри от лицето на земята; напротив, излезе от тия теглила с нови пресни сили за нов и честит живот, за трайно и честито бъдуще. С какво? С какви сили и средства се извърши това чудо? С нищо друго, братие, а само с това, че нашият народ си остана *верен на Бога*, т. е. остана си през многовековните тежки времена твърд и непоколебим в своята праотческа вяра — в Православието.

Всичко прежеляваше българинът, всичко жертвуваше: и труд, и имот, и живот; едно само не жертвуваше той, макар и да беше излаган на всевъзможни теглила, именно — православната си вяра. И Православието не измени на българският народ, не осуети неговото упование. В пепелта на унижението и смазванието то именно, Православието, запази в нашият народ искрата на народното съзнание, която искра, раздухана от великите наши народни дейци, каквито бяха *Паусий* и многочислените подобни на него предшественици и последователи негови, пламна в хубав животворен пламък на народна любов, на народна гордост и самоуважение; то, Православието, съживи писмеността ни, възроди книжнината ни, осветли и разчисти за нас пътят към наука и просвещение. Благодарение именно на него, на Православието, нашият народ си запазва старата народна доблест, запази си и през най-жестоките за него векове онези високи нравствени качества, които винаги са били негова отличителна черта, отпечатана дълбоко в душата му от Православието, и които и до ден днешен привличат вниманието и почетта на всички, именно: благочестието, високата домашна нравственост, честността, трудолюбието, скромността, любовта и предаността към всичко, що е негово, що е българско, готовността да жертвува мило и драго за общото народно добро, за народната чест и с всичко това запази и осигури съществуването си.(4) Да, братие. Ако нашият народ под натискът на твърде грозните вековни злочестини беше се поколебал във вярата си, беше се отметнал от Православието — той непременно щеше да загине, щеше да се затрие от лицето на земята, както загинаха за него всички ония злочести негови чада, които приеха друга вяра...

Ето това е било и това е направило Православието за нашият народ в едни най-тежки, най-жестоки за него времена.

Но чуйте, православни българе, и друго едно велико събитие пак от нашият народен живот, в което събитие *истинността, божествеността и спасителността* на Православието са се явили пред целият свят с по-голям блясък, с по-голямо тържество. За нас, българите, днешното тържество освен общото значение има и друго частно значение, така също велико и многознаменателно. На днешния ден, т. е. в *Неделята на Православието*, ний празнуваме и друго, чисто българско тържество, и именно — *учреждението на св. наша Екзархия*. Нареджанието да празнуваме учреждението на Екзархията именно в днешната св. Неделя направило се е не само от Църквата ни, а и от целият ни народ. Така се нареди от Народният български събор в Цариград, който се състоеше от представителите из всичките части на нашето общо отечество — из *Македония, Северна България и Южна България*, наричана тогава Тракия. Защо е станала тая наредка? Истина е, че учреждението на св. наша Екзархия беше голяма сполука, голямо тържество за целият български народ, голяма победа, пълна с благотворни сетнини. Църковните правдини, придобити чрез учреждението на Екзархията, бяха не само плод на тежка и упорита борба, не само доказателство на велики жизнени сили, на единство в народът ни, но и свещен залог за постигване трайно и честито бъдуще. Та затуй справедливо беше да се назначи ден за

тържеството, за всенароден празник. Но защо народната воля избра и определи за такъв *всенароден празник* именно днешната св. неделя, *Неделята на Православието*? А затуй, братие, че учреждението на св. наша Екзархия или придобиванието на църковните правдини не беше друго освен *победа и тържество на Православието и чрез Православието*. Дойдете и вижте.

Какво бяхме ний, когато наченахме борбата за църковните си правдини? Считаха ни за нищо. Нас не ни признаваха за особен народ, не ни считаха достойни за каквито и да било правдини. Сами ний бяхме слаби и още едвам се съвземахме духом. Нямаше помежду ни нито много учени хора, нито много богати, нито влиятелни и силни на денят. Единствената наша сила беше праотеческата наша вяра — Православието — и основаното на нея дълбоко съзнание на нашето право. Но това право не се признаваше, отричаше се свършено от нашите противници. А тези наши противници бяха силни и с богатството си, и с учеността си, и с лукавството си, и с голямото си влияние пред *власт имеющите*. Започнаха се хули и клевети против нашият народ и тези хули и клевети се вземаха за чиста монета. Нашето скромно и законно искание — да се учим на езикът си, да се молим Богу на езикът си, да имаме свои пастири — не само се провъзгласяваше в богохулство, но се представляваше, дето трябва (5) и за твърде опасно и ето че се започнаха преследвания против нашите дейци, отвориха се отново тъмниците и пътищата на заточенията за всички ония българе, които бяха побуднички... Между нашите съграждани, търновчане, може да има мнозина още живи, които помнят добре на какви страхотии са бивали изложени тези българе, които са вземали по-деятелно участие в тая борба, и какъв патриотизм, каква доблест са се изисквали от тях, за да се не поколебаят в защитата на св. народно дело...

Но ето, братие, че при такива мъчни за нас обстоятелства, при такава една неравна борба налетяха на нас и други врагове, още по-страшни, защото се криеха под булото на доброжелателство, под булото на наука и просвещение и защото не само имаха и упражняваха голямо влияние там, отгдето ний искахме признаване на правото си, но и насочиха, тъй да река, ножът право в сърцето на народът ни: искаха да подкопаят праотеческата ни вяра, да ни отклонят от Православието. Тези нови и много по-страшни противници бяха католиците и протестантите. Ний се измъчвахме в борбата, на нас бяха твърде необходими и единство, и съгласие, и задружно действие, и подпомагане, и постоянство. Но именно това се домогваха да осуетят у нас тия наши нови противници. Като не одобряваха нашите законни искания и домогвания, те в същото време обещаваха на нашият народ помощ, защита и големи облаги, но само под едно условие: да промени той вярата си, т. е. да се разпокъса. Те не само бяха разпратили из цялото наше отечество многочислени свои агенти да съблазняват и да извратяват народът ни, но и когато нашите велики дейци, които застанаха начело на народното дело, каквито бяха блаженопочившите и вечно незабравимите наши йерарси Иларион, Авксентий и Паисий, се лишаваха от чиновете си, предаваха се на анатема и се изпращаха на заточение, католиците и протестантите употребяваха

големи усилия да съблазнят тия велики наши дейци, като им обещаваха и защита, и независима църква, и големи чинове, и богатство, и охолан живот — само и само да признаят папата или да приемат протестантството. Ех, братие! Злото щеше да бъде твърде голямо за народът ни, ако тия домогвания и интриги бяха сполучили. Твърд в своята праотеческа вяра, нашият народ запазваше единството си, а при това условие — исканите правдини рано или късно щяха да се придобият. Но ако, измамен от лицемерните и ласкателни обещания на католици и протестанти, нашият народ беше се поколебал в праотеческата си вяра, разпокъсванието му, а следов[ателно] и съсипванието му беше неминуемо. Но Бог не допусна това. Нашите велики йерарси, поддържани от любовта и доверието на народът, като истински последователи на Кирила и Методия, останаха верни на Православието и спасиха и своята чест, и народът от разпокъсване. Те предпочетоха, подобно на Моисея и на толковато други велики подвижници, да страдат заедно със своя народ, отколкото да се наслаждават с временни добрини и да нанасят безчестие и съсипване на самият народ. Те имаха пред очите си историята. Те знаеха, че враговете на народът ний в старите времена, когато за по-сполучливото му разпокъсване и съсипване са посягали на вярата му, обещаваха са на нашите царе и князове, както и на духовни и царски корони, и царски скипетри, и войнска помощ, и независима църква, и патриаршеско достойнство, като са придружавали тия си обещания и с много и скъпи подаръци, та дано някак сполучат да отклонят народът ни от истинската Христова вяра — Православието. Знаеха това тия наши велики светители, та и любовта и предаността им към народното добро бяха силни, щото не се съблазниха от нищо, нито се поколебаха пред злочестините, които им предстояха.

И защо толкова усилия от едната и от другата страна? Защо католици и протестанти, както и всички други, които са искали и искат да бъде разпокъсан нашият народ, толкова много са залягали и залягат да измени той на вярата си? Защо пък и от своя страна народът ни начело със своите велики дейци е треперал толкова много на вярата си и никакви злочестини и заплашвания, никакви обещания на царски корони и други облаги не са били в състояние да го отклонят от праотеческата му православна вяра? Затуй, братие, че вярата, но истинската вяра, която не може да бъде друга освен православната, е единствената най-ягка основа на народно съществуване, на истински умствен напредък и нравствено усъвършенствование. Тя, истинската вяра или Православието, дава такова единство, такова сдружаване на нравствените народни сили, щото нищо в света не е в състояние да ги поколебае и съкруши. Докогато нашият народ си пази твърдо своята праотеческа вяра — Православието, — неговото съществуване и неговът правилен напредък и развитие са напълно обезпечени, каквито грозни мъчнотии и неволи и да му се изпречват. Ето защо всички тия, на които разпокъсванието, а следоват[елно] и съсипванието на народът ни било е в интересът им, винаги са залягали и залягат да разклатят в него вярата. Но благодарение на Бога народът ни си с останал твърд и непоколебим в Православието и

примките на неприятелите ни са разпокъсани, техните злокобни за нас домогвания са осуетени, смачкани на прах и пепел...

Този е, благочестиви православни българи, истинският смисъл на днешното наше двойно тържество. Както виждате, това тържество е велико, многознаменателно. То ни напомня за великата несъкрусима сила и твърдост, каквито е дало и дава Православието на нашия народ през всичките периоди на досегашния му исторически живот. Напомня ни, че благодарение именно на това, което си останал твърд в Православието, нашият народ през най-тежки многовековни теглила не само се е съхранил цял и невредим, но се е и обогатил с потребните духовни сили за нови борби, за нов честит живот; че благодарение именно на Православието нашият народ в борбата за църковните си правдини не се разпокъса, но показва такова единство, такава твърдост и постоянство, с които всичките интриги, заплашвания, преследвания и съблазнителни обещания от страна на многото и силните наши противници се разбиха в прах и пепел, народната правда възтържествува и се спечелиха правдини, които послужиха за най-яγκα и незIBLEMA основа на трайно и честито народно бъдуще... Това не го говоря аз, говори го историята ни, говори го многовековният наш тежък исторически живот, говорят го такива велики исторически фактове, които не може отрече нито най-големият противник на Православието, нито най-големият безверник. Дойдете, вижте, проверете.

Няма съмнение, че истинският православен българин не може да не се радва от душа и сърце в днешното тържество и да не благодари от дълбочината на сърцето си всеблагаго Бога, защото е укрепил народът ни в Своята божествена и спасителна истина — в Православието. Не може тъй също православният българин да не отдава с голяма признателност хвала и чест на нашите бащи, деди и прадеди, защото те, макар и да са били тъпкани и изложени на тежки неволи през много векове, имали са такава любов към народът и към неговото бъдуще, щото са запазили за своите потомци оная всемогуща сила, която дава живот и трайност на народи и царства, която води към истински напредък и усъвършенствование, която дава истинско благополучие, временно и вечно, която надвива над всички спънки и неволи, и именно — истинската Христова вяра, която не е и не може да бъде друга освен нашата чиста, света православна вяра.

Но нашата радост, братие, била би безсмислена, нашата благодарност към Бога и признателността към бащи, деди и прадеди били би суетни и лицемерни, ако ний се задоволим само с радостта и признателността си, а не се потрудим да почерпим за себе си надлежен урок от всичко това, което е направило Православието за народът ни през миналите тежки времена. Ако нашите бащи, деди и прадеди са считали за своя най-висока, най-свещена длъжност да се не отклоняват от православната вяра, но да я пазят и да я предадат на нас чиста и непокътната и ако тая именно св. православна вяра е спасила народът ни от загиване, дала му е възможност да си запази името, езикът, книжнината, да се възроди, да излезе тържествуващ от тежките неволи и да си

пригответи честити времена: ний, честитите потомци, сме длъжни още повече да пазим православната си вяра, да я почитаме и да живеем според нейните изискания. Ето този е урокът, който ни дава днешното наше тържество, братие. Ний сме длъжни дълбоко в душата си да усвоим и запечатаме тоя урок и да работим според него.

Злочестите времена преминаха с волята Божия. Това, за което с векове тъжаха и въздишаха нашите деди и прадеди, ний го имаме. Имам го, но нашата задача не е още свършена. Нам ни предстои бъдуще и това бъдуще трябва да бъде трайно, честито. А за да бъде то такава, ний трябва да си го пригответим. И ще си го пригответим, но само с едно-единствено средство: ако запазим праотеческата си православна вяра. За трайно и честито народно съществуване, братие, са потребни високи нравствени качества и сили, които дават и единство, и взаимна любов, и твърдост, и готовност да жертвува човек мило и драго за общото добро. А такива велики нравствени качества и сили може да даде на нас само нашата православна вяра, както и наистина е дала на народът ни в миналите тежки времена, според както вече видяхме. Затуй да пазим Православието си като очите си — това е най-висока и свещена длъжност на всеки честен българин. Да се не лъжем, братие. Няма по-голямо зло, което би се нанесло на народът ни, от това — да не пазим и да не зачитаме вярата му, да посягаме на нея, защото поколебай ли се народът ни в праотеческата си православна вяра, сетнините от това не могат да бъдат други, освен разпокъсване, нравствено умаломощение и най-сетне съсипия и загинване. Да не забравяме, че посегателствата върху вярата на народът никогаж не остават безнаказани за самият народ: те поколебават твърдостта му във вярата и ако се продължават, могат да подкопаят и самото му съществуване. Запазили сме през многовековни тежки времена Православието, запазил се е и народът ни от загинване. И занаяпред: има Православие у нас, има и български народ; няма Православие — няма и български народ. Това е гласът на цялата наша история, на целият наш многовековен тежък исторически живот, глас, който неумолимо тръби в ушите на всинца ни и който указва на бъдещето. Напомнюва ни сведенията наши длъжности спрямо народът и вярата му.

Затуй, благочестиви православни българи, ако обичаме народът си не лицемерно и за временни облаги, а искрено, от душа и сърце, ако е скъпо за нас народното добро и народното бъдуще и преуспяване, длъжни сме всинца да пазим като очите си нашата православна вяра и да се пазим като от огън от всяко незачитание и от най-малкото посегателство на нея. Трябва да знаем, че всеки, който посяга у нас на Православието, той посяга на самото съществуване на народът. Който и да е той, макар и с най-високо положение, макар и да се казва, та и да го считат хората за най-голям доброжелател народен, за най-голям патриотин, но посяга ли на народната вяра — Православието, подритва ли и не зачита ли това свещено достойние, оставено нам от деди и прадеди като безценен залог, като неизблема основа на честито и трайно народно съществуване — той не е и не може да бъде приятел на народът, защото с

посегателствата си на вярата той подкопава единствената най-ягка и незIBLEма основа на съществуването и преуспяването му.

Това трябва винаги да помним, братие, никогаж да го не забравяме и постоянно да бъдем будни пазачи на праотеческата си вяра, толкова повече, че и противниците на нашата св. православна вяра, а следователно и на народът ни, без да гледат на своите вековни несполуки у нас, не се отчайват, не стоят с кръстосани ръце и работят повече от всеки друг път против праотеческата ни вяра. Погледнете: благодарение на днешните свободни времена между народът ни сега свободно шетат разни католически и протестантски проповедници, отварят църкви, училища, раздават даром книжки, харчат пари и в името на науката и просвещението хулят всячески нашата праотеческа вяра и се домогват да съблазнят народът ни и да го отклонят от Православието — уж пак за народното добро. Трябва да се пазим от тях. Те лицемерят, те лъжат. Те са вълци в овча кожа. Техните цели и домогвания са пагубни за нас. Те копаят яма за народът ни. В устата им се Бог, се Христос, се Евангелието, а в сърцето им — интерес и лични облаги. Те, както казва апостолът, *„имат образ на благочестието, но от силата на благочестието са се отметнали“* (2. Тимот., 3, 5). Те винаги *се хвалят, че знаят Бога*, но с делата си спрямо народът ни *отричат се от Него* (Тит. 1, 16). Да, братие, трябва да бъдем будни над своята праотеческа вяра, Православието, трябва винаги да се пазим от всички такива непросени доброжелатели, които под булото на доброжелателство копаят гроб на народът ни.

Но, братие, дали трябва да се пазим само от чуждите? Дали не трябва строго да пазим и над сами себе си, да бъдем будни и спрямо нас си? Чуждите, да речем, имат интерес да ни поколебават в нашата православна вяра. Те искат да бъдем разпокъсани, да има винаги помежду ни раздори, особено религиозни, които са най-страшните за народното единство и съществуване, и по този начин да бъдем винаги слаби, разнебитени, та те по-лесно да могат да си постигват интересите на наш гърб. Те са чужди за нас и ний чужди за тях. Те не могат да милеят за нас, те милеят за своите интереси. Нашите вековни теглила и нашите усилия да запазим единството си били са и са пречка за тях, та затуй те не ни милеят и залягат най-много да ни отклонят от праотеческата ни вяра, като знаят от многовековният опит, че тя именно ни запазва единството и съществуването. Няма за какво да ги осъждаме: всеки си гледа и дири интересът. Да речем, така също, че и тези от нас, тези наши братя, които са се отказали от бащината си вяра и са прегърнали едни протестантството, други — католичеството, направили са и правят това по заблуждение и за интерес. За личен интерес те са приели и приемат да се наричат, тъй да река, синове на фараоновата дъщеря, отколкото синове на майка България; за личен интерес те са предпочели и предпочитат да се наслаждават с временни облаги или, както се изразява апостолът, да имат *„временную греха сладост“*, отколкото да страдат заедно със своят народ и заедно с него да се излагат на неудобствата на една борба, която с векове води народът ни за запазване основата на единството и съществуването си — Православието. Не

трябва да ги осъждаме. Напротив, трябва да съжаляваме за тях дълбоко и от цяла душа и сърце да се молим Богу, за да ги просвети да познаят заблудението и окаяното си положение, та да се възвърнат пак в спасителното лоно на св. православна вяра и от *синове погибелни* да станат синове на благодатта.

А какво да речем, братие, за тия от нас, които уж сме останали верни на бащината си вяра, които се казваме *православни*, когато ако по-внимателно се възрнем, излиза като че само по име сме православни, а на дело — далеч сме от Православието и макар да не се казваме нито протестанти, нито папищаши, но твърде начесто ний, подобно на тях, не зачитаме бащината си вяра и даже, за угодата на тогоз и оногоз или за да се покажем, че не сме от *старият свят*, много пъти си позволяваме и да *кощунствуваме*, т. е. да се подиграваме с вярата си. Православни сме, но слугуваме ли поне от малко-малко с присърце на вярата си? Съобразяваме ли се с нейните правила в животът си, в стремленията и домогванията си? Една студенина се забележва в мнозина от нас. В църква твърде неохотно дохождаме да се помолим Богу и да чуйме божествената служба, и то, ако дохождаме понякогаж, правиме го като за хатър, за мода, по снизхождение. И стоим ли в църква с надлежното благоговение, и колко стоим? Че какхвенетата са пълни, а Божиите храмове и в най-големите празници — празни, това го знаем всички отдавна. Наредбите и постановленията на нашата Православна Църква ний начесто пренебрегваме и даже в разговорите си се глумим над тях; тайнствата, и то само някои, които твърде вече се хвъргат в очи, ний изпълняваме само за очи, като от немай-къде; постите сме *захвърлили*, тъй да река, *на таванът*, явно ги пренебрегваме, явно се подиграваме с тях. Ето и през *Велики пости*, каквито са настоящите, когато като православни всички сме длъжни публично поне да показваме колко-годе зачитане към тях и да се въздържаеме поне от публични увеселения, ний назначаваме и даваме *балове*... Какво да кажем за всички тия работи, които оскърбяват и унижават православната ни вяра, а се вършат от мнозина от нас, които се наричаме православни? — Нищо друго, освен че това е същото онова зло, ако и не по-голямо, което се нанася на народът ни от разни католици, протестанти и от всички други противници и врагове на нашата православна вяра, че това е по-страшно посегателство на народната вяра, подкопаване на народното съществуване. Да се не лъжем, православни българе, и да си не затваряме очите пред горчивата истина. Молиме ли се Богу в къщята си и в душата си; има ли в къщята ни и в сърцата ни страх Божий, благочестие; постим ли в къщята си, почитат ли се в къщята ни наредбите и постановленията на нашата Православна Църква, имат ли стойност за нас, в мислите и убежденията ни, великите и спасителни истини на Православието — това вече остава на съвестта на всекиго: всеки ще дава на Бога отговор за това. Но щом публично показваме незачитане към всички тия работи, щом публично си позволяваме да пренебрегваме и някак да се подиграваме с Божиите храмове, с църковните молитви, с постите, както и с другите наредби на нашата православна вяра, ний ставаме вече *пособници*, помагачи на всички тези, които с векове се мъчат да разклащат вярата в народът ни и по този начин да подкопаят единството му и самото му съществуване.

Макар и да се казваме православни, но с подобни свои обноси спрямо Православието ний нанисаме голямо зло на православният си народ, защото го наскърбяваме в най-скъпите му свещени чувства, тъпчем това, което той почита, подиграваме се с това, което от векове е било за него най-свещено и драгоценно, в което той винаги е намирал и намира истинско душевно утешение в своите страдания, истинско насърчване в своите несполуки, което винаги е било и сега е за него, за народът, единственият спасителен извор, от който той е черпал и черпи нравствени сили за труд и подвизи. В своето неразумие ний като че забравяме какво вярата е, която е давала и дава на народът ни сила и мощ да се бори със сполуката за своето съществуване, че когато са се искали и се искат от народът ни жертви и подвизи до *самоотвержение*, до *самопожертвование*, вярата само е могла и може да му даде сили и решимост да принесе тия жертви и да подем тия подвизи, че никакви разсъждения, убеждения, никакви заплашвания и наказания не са били и никогаш не могат да бъдат в състояние да накарат човека тъй охотно да пониса страданията в тъмница и жезла, да виси по бесилките, да тича в студ, в жега, гладен, бос срещу куршумите на неприятеля, безстрашно да гледа в очите на смъртта и да прежалява и къща, и чада, и всичко, що е така мило и скъпо за човека на тоя свят, както *чистата и дълбока вяра в Бога*. А тази именно вяра ний, със своите неразумни и свободни отношения спрямо праотеческата си вяра и нейните наредби, даваме повод, ставаме причина да се разклаща, да се подкопава в народът. Тогава, дека остава нашето Православие, макар че се считаме и се наричаме православни? Дека остава нашият патриотизъм?

Твърде начесто ний оправдаваме своето свободно и с нищо неоправдаемо отношение спрямо праотеческата наша вяра — Православието — с това, че имаме претензията да се гордеем с образованието си и с подражаванието в много работи на просветените народи. Добро нещо е образованието. Похвално нещо е да подражаваме на просветените народи. Наистина у тях има велики мъже, представители на науката и напредъкът, пред които сме длъжни с най-дълбоко почитание да прекланяме глава, а има у тях, у просветените народи, и такива хубави работи, щото грехота щеше да бъде, ако не желяхме и не се потрудохме да ги заимствуваме и да им подражаваме. Но вижда се, ний предпочитаме в някои отношения да заимствуваме и да подражаваме не на това, което трябва, което наистина е полезно и достойно, а на това, което аресва на нашите прищевки и страсти. Най-великите европейски умове, братие, винаги с най-голямо почитание и благоговение са се отнасяли и се отнасят към вярата на своят народ. А в дни, назначени за пост и молитва, просветените народи не си позволяват не само шумни публични увеселения, каквито са *баловете*, но и други по-скромни развлечения и веселби, които би могли да нарушат общото религиозно настроение, а прекарват такива дни наистина в пост и молитва. Ний правим противното. Едно от двете: или не разбираме високото и спасително учение на праотеческата си вяра и нейните постановления, или не искаме да ги зачитаме. Едното и другото не е добро, ами е зло и зло голямо, защото наскърбява народът в най-светите му чувства, дръпнува между нас и него една черта на студенина, дава повод за разединение...

Ето защо, братие, трябва да се пазим не само от чуждите за нас по дух и вяра, не само от разни католици и протестанти, които така свободно шетат между народът ни и се мъчат да подкопават праотеческата ни православна вяра, но трябва да пазим и над себе си, да бъдем будни и спрямо нас си. Трябва да треперим всинца, без изключение, над православната си вяра, както с векове са треперали над нея нашите бащи, деди и прадеди, и да се пазим като от огън да не би нашите отношения спрямо Православието и неговите наредби да са такива, щото чрез тях да се съблазнява и да се поколебава, макар и против нашата воля, народът ни в праотеческата си вяра. Казах по-преди и сега пак ще кажа, че няма по-голямо зло, което би могло да се нанесе на народът ни от това — да не пазим и да не зачитаме на вярата му, да посягаме на Православието. Да не забравяме никогаж: *има Православие у нас, има и български народ, няма Православие — няма български народ.*

АБАН, ф. 54, арх. ед. 84, автогр. с маст , 21 л.

Отпечатано в сп. „Духовна култура“, 1924, кн. 20—21, с. 153—168. За това свое слово митрополит Климент е подведен под съдебна отговорност и му се иска смъртно наказание за обида на княжеското достойнство на Фердинанд.

БЕЛЕЖКИ: 1) Проповедта е препечатана от «Литературен архив», V. Из Архива на Васил Друмев – Климент Търновски, ръкописи, материали и документи. Подбрал и подготвил Дочо Леков. С. 1973, Издателство на Българската академия на науките, с. 131–142. При препечатването редакцията на «Православна беседа» запазва езиковите и правописни особености на оригинала.

2) **Струвам хас** – обръщам внимание, влияя се, засяга ме.

3) **Ихтибар** – добро име, почит.

4) Руският писател Всеволод Крестовски пише за българските учителки (а то може да се отнесе и за всички българки), че „се стараят да поддържат и развиват в своите малки училища духа на Православието и народността. Българските учителки са много особени. Те са почти изключително девойки, сирачета, посветили се на учителската работа като че ли на някакъв свещен обет — за тях учителствуването е богоугодно дело. Своето възпитание и някои наченки на обща образованост те са получили или в градските училища, или в женските манастири (дори предимно в тях). Всички те са пламенни патриотки, живи пазителки на народната поезия, песни, приказки, исторически български легенди и дори нерядко сами пишат стихове и песни, които после от уста на уста се разнасят из цяла България. Те са много религиозни и за тях Православието е не само вяра, но и свято народно знаме. За безупречната чистота на живота им няма какво да се говори, още повече че тук (както въобще в цяла България) обществената и семейната нравственост е на такава висота, че поразително

контрастира на нравствеността от левия бряг на Дунава. ... Съпругеската изневяра тук е просто нечувано дело и който наруши закона, не би си намерил място в обществото. Всички биха гледали на него като на загубил честта и достойнството си, опозорен човек, а сред простолюдието непоклатимата вяра в девическата нравственост достига дотам, че в много места не е прието момичетата да се изповядват и да приемат причастие преди женитбата си. Веднъж, когато, удивен от този факт, попитах една почтена майка на семейство защо това е така — тя ми отговори за 16-годишната си дъщеря: „Защото тя още няма за какво да се кае, тя е чиста, тя е ангел.“ ... Българските жени се отличават със своето целомъдрие и съпругеска вяроност. Тук по-скоро може да се чуе за падението на момиче, увлечено от романтична любов (въпреки че това е голяма рядкост), но за падението на омъжена жена — никога. Балканското и предимно българското славянство едва ли не е единственото ъгълче в Европа, където семейната нравственост се е запазила с такава неприкосновена чистота. И това е така, защото общоевропейската цивилизация още не е успяла да внесе тук своите блага и своя разврат.“ Следните наблюдения на В. Крестовски също потвърждават истинността на думите на митрополит Климент: „Независимо от многовековния гнет на мохамеданството, а може би именно вследствие на него българите в градовете и селата са запазили чиста не само православната вяра, но и религиозните обичаи на прадедите си. Те като че ли инстинктивно усещат, че православието е тяхното знаме, бряг на спасението, ракла, в която до деня на възкръсването от робството трябва да се запази тяхната народност, за да не бъде смесена или погълната от мюсюлманството.“ (Вж. Всеволод Владимирович Крестовски. Двадесет месеца в действащата армия (1877–1878). Зимница и Систов).

5) Т.е. пред османските власти.

© 2001—2005. **Православна беседа**